

بازی جنگ ایران و ترکیه

مسعود مصدق^۱

ابراهیم ایجابی*^۲

نوع مقاله: مروری

چکیده

در این مقاله اجرای بازی جنگ راهبردی ایران و ترکیه بر اساس ابعاد مقابله اقتصادی، سیاسی و دفاعی-امنیتی مورد تحقیق قرار گرفته است. بنابراین هدف کلی این تحقیق تبیین چگونگی بازی جنگ راهبردی ایران و ترکیه می‌باشد. پژوهش حاضر از نوع کاربردی بوده و به روش توصیفی با رویکرد کیفی انجام شده است. جامعه خبره این پژوهش شامل خبرگان و کارشناسان صاحب نظر در حوزه‌های نظریه بازی جنگ، عملیات نظامی، اقتصادی و اجتماعی دو کشور ایران و ترکیه که دارای مدرک دکترا یا مشاغل ۱۸ و بالاتر می‌باشند. تعداد این افراد و اعمال ضریب خاص، ۲۵ نفر تخمین زده شده بود. در این تحقیق فقط از مصاحبه با صاحب‌نظران استفاده گردید. لذا به روش نمونه‌گیری غیراحتمالی هدفمند (قضاوتی) تعداد ۱۵ نفر به عنوان نمونه انتخاب شد. با بررسی‌های به عمل آمده از مصاحبه با صاحب‌نظران و کارشناسان و مطالعه منابع و اسناد بالادستی، جامعه نمونه مقابله اقتصادی با مؤلفه‌های: رقابت تجاری و منابع طبیعی، مقابله سیاسی با موانع و منابع تنش، نفوذ و قدرت افکنی و رقابت منطقه‌ای و مقابله دفاعی - امنیتی با مؤلفه‌های دستیابی به انرژی هسته‌ای، عضویت در پیمان‌های نظامی منطقه‌ای و بین‌المللی و تسلیحات و فن‌آوری نظامی را کاربردی دانسته‌اند.

واژه‌های کلیدی:

قدرت نرم، فرماندهی کنترل، تلفیق و تطبیق اطلاعات، عملیات روانی.

^۱ عضو هیئت علمی دانشگاه فرماندهی و ستاد ارتش جمهوری اسلامی ایران.

^۲ استادیار گروه آینده‌پژوهی دانشکده علوم اجتماعی، دانشگاه فرماندهی و ستاد ارتش جمهوری اسلامی ایران.

* نویسنده مسئول: Email: e.ejabi@casu.ac.ir

مقدمه

از جمله مناطق حیاتی و مؤثر در معادلات ژئوپلیتیک جهانی، منطقه غرب آسیا است. کشور ایران با وسعتی بیش از ۱۶۴۸۱۹۵ کیلومتر مربع (شانزدهمین کشور جهان از نظر مساحت) در جنوب غربی قاره آسیا واقع شده و در دسته‌بندی پاندز^۱ جزء کشورهای خیلی بزرگ محسوب می‌شود [۵]. سرزمین ایران به‌طور کلی کوهستانی و نیمه‌خشک بوده و میانگین ارتفاع آن بیش از ۱۲۰۰ متر از سطح دریاست. ایران به دلیل دارا بودن منابع غنی نفت و گاز و فلزات مهم و دارا بودن مرز دریایی طولانی در سراسر خلیج فارس، تنگه هرمز و دریای عمان و در اختیار داشتن ۱۷ جزیره و همچنین به عنوان پل ارتباطی بین قاره‌های آسیا و اروپا کشوری قدرتمند بوده و از موقعیت استراتژیک برخوردار است. پس از بهار عربی روابط ایران و یکی از همسایگانش یعنی ترکیه، به طور خاص تحت تأثیر قرار گرفت و باعث تغییرات اساسی در بینش و موضع‌گیری‌های این دو کشور شد [۱۷]. دو کشوری که تا پیش از این در دوران طلایی روابط دیپلماتیک و سیاسی خوبی به سر می‌بردند با کشیده شدن دامن موج بهار عربی به سوریه با تنش‌ها و نگرانی‌های زیادی روبه‌رو شدند [۱۶]. ترکیه با اغتنام از فرصت پیش‌آمده در تحولات انقلابی منطقه، بر شدت اقدامات خود افزوده است. ترکیه از قبل درصدد افزایش نقش و موقعیت سیاسی و اقتصادی خود در مناطقی چون خلیج فارس، آسیای جنوبی، فلسطین، لبنان، سوریه و آسیای مرکزی و قفقاز بوده است [۱۸]. ترکیه در جستجوی ایفای نقش یک بازیگر فعال بین‌المللی، سیاست خارجی جدیدی را اتخاذ کرده است. همگرایی عمیق ترکیه و اروپا، اتحاد با آمریکا، استفاده از اهرم اسرائیل برای حل و فصل مسائل امنیتی خود، نفوذ و تأثیرگذاری در کشورهای غرب آسیا، تلاش برای الگو قرار گرفتن در منطقه غرب آسیا و تبدیل شدن به مرکز جهان اسلام، رقابت در آسیای مرکزی و قفقاز، حمایت از مخالفان سوریه و دخالت در تحولات این کشور، همگی از عواملی هستند که رابطه‌ی حسنه‌ی ایران و ترکیه را به‌صورت تدریجی به‌سوی تضادهای نسبی پیش خواهد برد.

ترکیه همسو با سیاست‌های شورای همکاری خلیج فارس و کشورهای غربی به شیوه زیرکانه‌ای درصدد کاستن میزان نفوذ و قدرت مانور منطقه‌ای ایران، یکی از رقبای

^۱ پاندز (POUNDS) کشورهای جهان را از نظر وسعت در ۸ دسته قرار داده است که عبارت‌اند از: ۱. کشورهای خیلی عظیم (بیش از ۶۰۰۰۰۰۰) ۲. کشورهای عظیم (۲۵۰۰۰۰۰ تا ۶۰۰۰۰۰۰) ۳. کشورهای خیلی بزرگ (۱۲۵۰۰۰۰ تا ۲۵۰۰۰۰۰) ۴. کشورهای بزرگ (۶۵۰۰۰۰ تا ۱۲۵۰۰۰۰) ۵. کشورهای متوسط (۲۵۰۰۰۰ تا ۶۵۰۰۰۰) ۶. کشورهای کوچک (۱۲۵۰۰۰ تا ۲۵۰۰۰۰) ۷. کشورهای خیلی کوچک (۲۵۰۰۰ تا ۱۲۵۰۰۰) ۸. کشورهای ذره‌ای (کمتر از ۲۵۰۰۰) کیلومتر مربع.

منطقه‌ای خود است تا در پرتو تضعیف مصر و کنترل ایران نقش پررنگ‌تری را در تحولات منطقه بر عهده گیرد. بدین ترتیب به نظر می‌رسد حداقل در کوتاه‌مدت به دلیل شرایط بین‌المللی علیه ایران، ترکیه برای این کشور متحدی استراتژیک به شمار می‌آید اما واقعیت این است که ترکیه در آینده می‌تواند رقیبی سرسخت برای جمهوری اسلامی ایران در منطقه از نظر فرهنگی، سیاسی، اقتصادی و ایدئولوژیک باشد؛ لذا با توجه به تحولات یاد شده و تنش‌های موجود و همچنین لفاظی‌های سیاسی سران کشور ترکیه در چند سال اخیر، احتمال رویارویی نظامی ایران و ترکیه در آینده دور از انتظار نیست و لذا در راستای جلوگیری از غافلگیری باید نسبت به تدوین بازی جنگ ایران و ترکیه اقدام نمود.

همه ما می‌دانیم که جنگ پدیده‌ای است که در طول تاریخ بشر همواره وجود داشته است. جنگ علیرغم اینکه پدیده‌ای شوم و ویرانگر است ولی کشورها به‌منظور مقابله با تهدیدات، بهترین امکانات و فناوری‌ها را در اختیار نیروهای مسلح خود قرار می‌دهند. امروزه با رشد فزاینده علم و فناوری با نگاهی به شیوه‌های جنگ که سیر تکاملی را هم‌زمان با سرعت پیشرفت علم طی می‌کنند.

بازی جنگ نیز از شیوه سنتی و ذهنی (شهودی) به شکل نوین و پیچیده با استفاده از محاسبات ریاضی، مدل‌سازی، علوم نظامی، تجارب جنگ‌های گذشته و نظریات نخبگان و... تغییر عمده‌ای یافته است و این تغییرات عمده را نیز می‌توان تا حد زیادی تأثیرپذیری بازی جنگ از نظریه بازی‌ها دانست نظریه‌ای که در سایر علوم نیز کاربرد گسترده‌ای یافته است. لذا استراتژیست‌ها در طول تاریخ با کاربست بازی به‌عنوان آزمایشگاهی سودمند و کم‌هزینه تلاش نموده‌اند. بدون ورود به عملیات واقعی و تحمل هزینه‌های فراوان، وضعیت‌های پیش رو را ترسیم و سناریوهای مختلف را ارزیابی نمایند تا در صورت بروز بحران و تهدید واقعی، واکنش اثربخشی داشته و آسیب به نیروهای خودی به حداقل برسد [۲]. بازی جنگ به‌عنوان ابزاری ارزشمند برای فرماندهان، به شیوه‌ای شفاف و نظام‌مند پاسخی مطلوب به مسئله پیش رو داده و تحلیلگر را در تصمیم‌سازی و فرمانده را در حسن تصمیم‌گیری یاری می‌سازد. در این راستا با توجه به درک صحیح از شرایط حال حاضر دو کشور، تحولات منطقه و همچنین تنش‌های پیش‌آمده، موضوع مقاله حاضر بازی جنگ ایران و ترکیه بوده و این موضوع را از بعد راهبردی مورد بررسی و تحلیل قرار داده‌ایم.

سوال اصلی پژوهش حاضر، این است که بازی جنگ ایران و ترکیه چگونه است؟ و سوالات فرعی پژوهش نیز به ترتیب عبارتند از: بازی جنگ راهبردی ایران و ترکیه (مقابله سیاسی)

چگونه است؟ بازی جنگ راهبردی ایران و ترکیه (مقابلۀ اقتصادی) چگونه است؟ بازی جنگ راهبردی ایران و ترکیه (مقابلۀ نظامی) چگونه است؟

مبانی نظری

بازی جنگ راهبردی

بازی جنگ، ترکیبی از بازی، جنگ‌های گذشته و علم است. بازی جنگ مانند یک بازی شطرنج است که در آن صفحه‌ای با چندین راه متصور، برای تعیین مسیر حرکت در پیش‌روی کاربران وجود دارد. یک بازی جنگ معمولاً از نقشه، تجهیزات، واحدهای نظامی و قوانین مربوط به خود تشکیل شده است که این قوانین اجازه می‌دهند بعضی از اعمال را انجام داده و همچنین محدودیت‌هایی را نیز پیش رو قرار می‌دهد. اکثر نرم‌افزارهای موجود در کشورهای صاحب قدرت نظامی در زمینه بازی جنگ به منظور مقاصد نظامی طراحی شده‌اند، ولی مقاصد دیگری از جمله آموزشی و تجاری نیز مدنظر می‌باشند. بازی جنگ طبق تعریف وزارت دفاع آمریکا شامل: "شبیه‌سازی از یک عملیات نظامی است که شامل دو یا چند نیروی مخالف است، که در آن از قوانین، داده‌ها و رویه‌هایی طراحی شده برای نمایش دادن شرایط یک زندگی واقعی یا نزدیک به واقعی استفاده می‌شود. پروژه بازی جنگ، باعث به وجود آمدن بازی‌های جنگ کامپیوتری بسیاری در شاخه‌های مختلف نظامی گردید. در کشورهای قدرتمند نظامی از جمله آمریکا، از بازی‌های جنگ، برای مکانیزه کردن آموزش نیروهای نظامی خود نیز استفاده می‌کنند که برای این کشورها این خود به عنوان هدف بزرگی مطرح می‌باشد. یکی از دلایل استفاده از سیستم‌های بازی جنگ به هنگام رزم، امکان تحلیل و بررسی راه‌کارهای موجود و موفق به همراه شبیه‌سازی کردن رزم آتی می‌باشد. رئیس پیشین سازمان فضایی آمریکا این‌گونه اهمیت بازی جنگ را توضیح می‌دهد [۱۴]. بازی‌های جنگ برای بررسی مباحث سیاست واقعی که باید در مورد آنها تصمیم‌گیری صریحی اتخاذ کرد، به صورت غیر قابل انکاری مهم هستند. به‌طور حتم، در مقوله فضا و صنعت فضایی، بازی‌های جنگ مفهوم پیشرفته‌تری از طبیعت سیستم‌های فضایی را در بر می‌گیرند. بازی جنگ یک روش پیش‌بینی‌کننده و محاسبه تأثیر متقابل اقدام‌های عوامل نظام‌های جنگ به عنوان بازیگران صحنه جنگ و منطقه عملیات است. قرن‌هاست که بشر راه‌هایی برای آمادگی در جنگ پدیدآورده است. این تلاش دو جنبه دارد [۱۴]:

۱. آماده کردن یا آموزش نیروها برای جنگ.
۲. تجزیه و تحلیل روش‌ها و راه‌کارهای پیشنهادی یا اتخاذ شده، دکتترین و تدبیرهای ممکن برای عملیات رزمی آینده.

بنابراین منظور از بازی جنگ به دست آوردن بینش از عملیات رزم واقعی است، بدون اجرای جنگ یا استفاده از عده‌ها، وسایل، تاسیسات و ساز و برگ. ۱

جدول (۱) کاربرد بازی جنگ در جنگ‌ها

ردیف	کاربرد
۱	آموزش فرماندهان و ستادها در انجام وظایف جاری خود
۲	محاسبه توان رزمی نسبی و کمک به اخذ تصمیم‌های صحیح و تهیه برآوردها
۳	کنترل خسارت و منابع عملیات
۴	بررسی و ارزیابی مشخصه‌های تاکتیکی منطقه نبرد در راهکارهای خودی و دشمن
۵	ارزیابی فرماندهان و افسران ستاد در طرح‌ریزی و هدایت عملیات
۶	آزمایش قواعد رزم و طرح‌های آینده
۷	ارزیابی و تعیین میزان کارایی سامانه‌های عملیات و استاندارد و یکپارچه نمودن تجارب عملیاتی
۸	انجام محاسبات زمانی در انجام مأموریت
۹	تعیین نقاط ضعف و قوت سامانه‌های فرماندهی و کنترل، ارتباطات، اطلاعات و تحلیل‌های عملیاتی منطقه و استفاده صحیح از فرصت‌ها و فرصت‌سازی برای نبرد آینده

مفاهیم اساسی بازی جنگ

مفاهیم بازی جنگ با بررسی مقدمات و محدودیت‌های بازی جنگ نیز می‌تواند قابل فهم‌تر و شفاف‌تر باشد. با در نظر گرفتن مزایای بازی جنگ از قبیل شبیه‌سازی امور، استفاده از بازی جنگ به عنوان ابزار آموزشی، وسیله‌ای برای ارزیابی و توسعه طرح‌ها و تدابیر عملیاتی و در نهایت تکرار چند باره بازی جنگ تا رسیدن به نتیجه دلخواه در دریافت و آنالیز مفاهیم بسیار مثمرتر می‌باشد. همچنین محدودیت‌های بازی جنگ از قبیل صرف هزینه و وقت جهت تهیه فرایند بازی جنگ، کمبود اطلاعات واقعی، اشکال در انعکاس عوامل کیفی و غیر محسوس و عکس‌العمل بازیکنان و دیگر موارد می‌تواند در درک موثر مفاهیم، اشکال ایجاد نماید. محققان تعاریف گوناگونی از بازی جنگ ارائه داده‌اند که در ادامه به برخی از آنان اشاره شده است [۹].

❖ بازی جنگ تمرین آموزشی است که در آن جنگ روی نقشه و یا جعبه شنی وانمودسازی می‌شود؛ به بیان دیگر، بازی جنگ یعنی نمایش عملیات بین دو یا چند نیروی متقابل با استفاده از وسایل کمکی و قوانین و روش‌هایی که برای تجسم یک وضعیت حقیقی پیش‌بینی شده.

- ❖ بازی جنگ تلاشی آگاهانه برای ترسیم مسیر عملیات، قوت‌ها و ضعف‌های نیروهای خودی و دشمن و راه‌کارهای ممکن، منطقه عملیات و دیگر جنبه‌های محیط عملیاتی است.
- ❖ بازی جنگ شبیه‌سازی است با هر مقصودی از یک عملیات که شامل دو یا بیشتر نیروی متخاصم یا مخالف بوده که با به‌کارگیری قوانین، داده‌ها و رویه‌ها به منظور نمایش یک وضعیت واقعی یا مفروض طراحی می‌گردد.
- ❖ بازی جنگ فرآیند منظمی با قواعد و مراحل مشخص است که تلاش می‌کند مسیر نبرد را نشان دهد و این فرآیند، آرایش، قوا و نقاط ضعف نیروهای خودی، توانمندی‌ها و راهکارهای احتمالی دشمن و ویژگی‌های منطقه عملیاتی را مورد توجه قرار می‌دهد. این امر عمدتاً مبتنی بر دکترین اساسی، قضاوت تاکتیکی و تجربه می‌باشد.
- ❖ بازی جنگ فرآیند تفکر سیستماتیک در مورد تعیین راه کار در خصوص زنجیره‌های از رویدادهای واحد است. در بازی جنگ تلاش میشود تا مسیر نبرد را با به‌کارگیری قوت‌ها و آمادگی‌های نیروی خودی، امتیازات دشمن، راه‌کار امکان‌پذیر خودی و دشمن و به‌کار گرفتن قطعه‌ای از زمین شبیه‌سازی کند.
- ❖ بازی جنگ تلاشی است جهت پیش‌بینی پویای نبرد برای عمل، عکس‌العمل و مقابله. بنابراین در ابتدا بازیگر بازی جنگ، عملیات خودی را مشتمل بر هرگونه حرکت معقول علیه دشمن پیش‌بینی کرده و فرآیند عکس‌العمل تمام حرکاتی را که دشمن ممکن است علیه نیروهای خودی انجام دهد را مورد ملاحظه قرار می‌دهد. بازیگر بازی جنگ از خود می‌پرسد، اگر این حرکت را انجام دهم دشمن قادر به چه اقدامی خواهد بود و چه اقدامی را انجام خواهد داد؟ با پاسخ به این سوال، سپس بازیگر بازی جنگ باید برای پیش‌بینی پاسخ‌ها به مرحله مقابله رفته و این پرسش را که اگر او این عمل را انجام دهد من چه کاری باید انجام دهم؟ پاسخ دهد. برای پیروزی در بازی جنگ فرمانده باید ابتدا کاملاً تمام گزینه‌های موجود برای مغلوب کردن دشمن بداند. سپس باید مسیر عملیات را از گزینه‌هایی که برای اتمام مأموریت محوله مجاز است انتخاب نماید.

در ادبیات موجود سه سطح پیاده‌سازی برای بازی جنگ در نظر گرفته شده است که عبارتند از:

جدول (۲) سطوح پیاده‌سازی بازی جنگ (افشردی و همکاران، ۱۳۹۷: ۱۵).

سطح	توضیح
راهبردی	این سطح مربوط به یگان‌های نظامی است که اقتصاد و دیپلماسی نیز در آن اهمیت دارند و توانایی نیروهای نظامی با حمایت همه‌جانبه عوامل قدرت ملی در راستای تأمین اهداف بازی جنگ به کار می‌روند.
عملیاتی	به‌طور معمول یگان‌های نظامی در این سطح شامل لشکر و تیپ است که به دنبال دستیابی به اهداف محموله با به‌کارگیری تمام قوای خود هستند. عوامل پشتیبانی و جوی در این سطح اهمیت دارند و ارتش بالاترین رده تصمیم‌گیر در این سطح است.
تاکتیکی	در این سطح درگیری‌های تن‌به‌تن رخ می‌دهد و سربازان بازیگران اصلی آن‌ها هستند. هوشمندی فردی، تجهیزات انفرادی و قوای بدنی، عوامل تعیین‌کننده این سطح هستند.

سطح راهبردی، بالاترین سطح بازی جنگ است. این سطح اساساً نحوه به‌کارگیری مجموعه امکانات کشور و سازماندهی کلان نیروهای مسلح که وارد جنگ شده است را برای دستیابی به اهداف عالی جنگ مشخص می‌کند. این سطح در واقع سطحی است که یک کشور اهداف و خط‌مشی امنیت ملی را در این سطح تعیین نموده و با توسعه و به‌کارگیری منابع ملی در راستای دستیابی به اهداف مذکور اقدام می‌کند [۱۹]. در واقع اهدافی که یک کشور تعیین می‌نماید، اهدافی سیاسی هستند و اینکه تأمین کدام هدف نظامی می‌تواند یک هدف سیاسی را برآورده نماید، در سطح راهبردی بازی جنگ معلوم و مشخص می‌شود. با جمع‌بندی از ویژگی‌ها و مشخصه‌های بازی جنگ راهبردی، این مفهوم را می‌توان اینگونه تعریف نمود که: بازی جنگ راهبردی عبارت است از هرگونه مدل‌سازی، تصویرسازی و یا شبیه‌سازی به‌صورت مجازی یا عینی از جنگ در سطح راهبردی، به‌منظور ترسیم فرآیند ساختارمند به‌کارگیری و هم‌افزایی منابع موجود در پشتیبانی از طرح‌ریزی و هدایت یگان‌های نظامی در صحنه جنگ و صحنه عملیات نظامی بر مبنای فرضیات مبتنی بر واقعیات. بازی جنگ راهبردی عبارت است از نحوه به‌کارگیری کلیه امکانات نیروهای نظامی برای دستیابی به اهداف عالی در صحنه جنگ بوده که در آن مأموریت عمده، نحوه عملکرد کلی و راهبردی یگان‌ها و حدود مسئولیت‌ها و انتظارات از نیروهای عمده در هنگام جنگ تعیین می‌شود که عناصر اصلی آن شامل طراحی، اجرا و ارزیابی در سطح راهبردی می‌باشد [۹].

مقابله اقتصادی

در بعد اقتصادی، ابزار اصلی توسعه ارتباطات کاری و پیشبرد سیاست‌ها و راهبردهای ترکیه در منطقه آسیای مرکزی شوراهای تجاری هستند که به صورت دوجانبه و چند جانبه شکل گرفته‌اند. این شوراها فعالیت مؤسسات ترکیه را در کشورهای هدف تسهیل می‌کنند. در واقع اصلاحات ساختاری ترکیه که از سال ۲۰۰۰ در این کشور صورت گرفت، انگیزه جدی

سازمان‌های تجاری - بازرگانی ترک در عرصه‌های بین‌المللی را افزایش داد که در نهایت موجب افزایش تأثیر قدرت نرم ترکیه در سایر کشورها از جمله کشورهای آسیای مرکزی گردیده است [۱۳]. با به قدرت رسیدن حزب عدالت و توسعه در سال ۲۰۰۲ یک تحول جدی در اقتصاد این کشور ایجاد شد. فعال شدن دیپلماسی اقتصادی ترکیه در این دوره به طور مستقیم با تغییرات کلی رخ داده در اقتصاد این کشور پس از سال ۲۰۰۲ در ارتباط بوده است. سیاست آزادسازی اقتصادی از سوی این حزب در یک دهه اخیر موجب شد تا دست کنشگران خارجی چون صندوق بین‌المللی پول و اتحادیه اروپا برای شتاب بخشیدن به اصلاحات اقتصادی در این کشور باز شود. یکی از ابعاد مهم دیپلماسی اقتصادی ترکیه، جذب سرمایه گذاری مستقیم خارجی و نیز سرمایه گذاری بخش خصوصی ترکیه در خارج از کشور است [۱۳]. ترکیه با استفاده از موقعیت استراتژیک و ژئوپلیتیک خود و نقش‌آفرینی در انتقال انرژی به سایر نقاط دنیا، جایگاهی ممتاز و نمادین در روابط بین‌الملل پیدا کرده است و از این طریق هم نیازهای انرژی داخلی خود را تأمین می‌کند و هم کانون انتقال انرژی به اروپا شده است [۱].

رقابت تجاری: دیپلماسی تجاری مجموعه‌ای از فعالیت‌های دیپلماتیک و بازرگانی است که برای افزایش روابط تجاری بین کشورها صورت می‌گیرد. با گسترش روزافزون تجارت بین کشورها، این موضوع اهمیت ویژه‌ای به خود گرفته‌است و دولت‌ها و کشورهای مختلف سعی در ارتقای روابط تجاری خود دارند. با وجود اهمیت دیپلماسی تجاری متأسفانه جمهوری اسلامی ایران به خوبی نتوانسته است از ظرفیت‌های خود در این حوزه استفاده نماید. موضوعی که باعث شده تا جایگاه ژئوپلیتیکی و ژئواکونومیکی ایران آسیب ببیند و از تمام ظرفیت آن استفاده کافی نشود. از ظرفیت‌های مهم ایران می‌توان به قرار گرفتن در موقعیت جغرافیایی اشاره کرد که ظرفیت حمل‌ونقل و ترانزیت به صورت طبیعی و خدادادی به این کشور اعطا شده است. برای استفاده هرچه بهتر از این موقعیت لازم است تا سیاست‌های مربوطه به خوبی مورد بحث قرار گیرند و راهکارهای لازم برای رفع مشکلات دیپلماسی تجاری ایران ارائه شود [۶].

منابع طبیعی: ۸۵ درصد معادن ترکیه به‌بخش دولتی و ۱۵ درصد به‌بخش خصوصی اختصاص دارد. ترکیه از نظر تنوع در مواد معدنی، در رتبه دهم جهان قرار گرفته است. به طور کلی ارزش واردات مواد معدنی و سوخت ترکیه به مراتب از صادرات آن بیشتر است. معادن مهم ترکیه عبارت‌انداز: کروم، مس، آهن، منگنز، آلومینیم، نیکل و فسفات. ترکیه دارای منابع طبیعی متنوعی از جمله زغال سنگ، زغال چوب، گاز طبیعی، زغال چوب نما، نفت و گاز طبیعی می‌باشد.

بر پایه برآوردها ایران رتبه نخست گاز طبیعی با ۱۸/۳٪ گاز جهان و رتبه چهارم نفت جهان با ۱۵۸/۷ میلیارد بشکه نفت شامل ۹/۳٪ نفت جهان که عمر آنها بیشتر از صد سال برآورد می‌شود، است. همچنین ایران ۷٪ معادن جهان را دارا می‌باشد. ارزش معادن ایران ۷۰۰ میلیارد دلار برآورد شده است که در صورت سرمایه‌گذاری این عدد افزایش می‌یابد.

مقابله سیاسی

عوامل و منابع تنش: یکی از مهم‌ترین شاخص‌های که در الگوهای رفتاری منطقه حائز اهمیت هست. رفتار و سیاست خارجی ترکیه است. در این خصوص، اصلی‌ترین زمینه‌های که باعث تغییر در روندهای تصمیم‌گیری سیاست‌های خارجی رخ می‌دهد، نفوذ و اثرگذاری قدرت‌های غربی برای شکل دادن به سیاست‌های است که در بلندمدت و کوتاه‌مدت باعث کنترل و مدیریت منطقه می‌شود. حضور افراد وابسته به غرب در بستر سیاست‌گذاری ترکیه در کنار نیاز این کشور جهت پیوستن به اتحادیه اروپا باعث شده است تا این کشور به شدت وابسته به غرب شده و این وابستگی خود زمینه حضور مشاورانی در کنار سران حزب عدالت و توسعه شده است که در نهایت می‌تواند سیاست‌های مورد توجه یا به عبارت بهتر، خواست‌های غربی‌ها را در منطقه به‌واسطه نیازمندی‌های این کشور در خاورمیانه پیاده کنند. یکی از این رخدادها حضور ترکیه در ناتو است که این کشور تحت کنترل و فرماندهی ایالات متحده آمریکا و غرب قرار می‌گیرد. به‌عنوان مثال می‌توان دخالت نظامی غرب در لیبی برای سرنگونی قذافی اشاره کرد که در آن ترکیه نیز برغم میل خود حضور یافت. حتی رئیس‌جمهور وقت ترکیه اعلام کرد که ترکیه بر اساس مسئولیت خود در ناتو یک کشتی جنگی برای جنگ لیبی نیز اعزام می‌کند. بر این اساس، اثرپذیری ترکیه از سیاست‌های امنیتی ناتو در خاورمیانه به‌عنوان یکی از موانع اصلی در توسعه روابط دوجانبه نیز مطرح است. از طرفی دیگر، ترکیه در یک رفتار دوگانه در صدد این است که بتواند نقش خود را در مناسبات منطقه‌ای به‌صورت مستقل ایفا کند. به‌طور کلی می‌توان این‌گونه بیان داشت که به‌دلیل اثرپذیری ترکیه از اتحادیه اروپا به‌خصوص در زمینه توسعه اقتصادی، سیاست‌های متناقضی از ترکیه را در منطقه به‌خصوص در روابط ایران و ترکیه شاهدیم.

رقابت‌های منطقه‌ای: پس از فروپاشی اتحاد شوروی، محدودیت امکانات و فرصت‌های جدید به وجود آمده از تحولات در آسیای مرکزی، به علاوه سیاست‌های غرب به ویژه ایالات متحده در برابر نفوذ ایران در حوزه جنوبی اتحاد شوروی، سبب شده تا از آغاز ظهور دولت‌های نوبنیاد در این منطقه، روابط ایران و ترکیه در منطقه به سمت نوعی تقابل و رقابت تمایل داشته باشد، به شکلی که عناصر و ابعاد این رقابت مانع از شکل‌گیری یک هسته مرکزی متشکل از دو قدرت

منطقه‌ای یعنی ایران و ترکیه در منطقه آسیای مرکزی و قفقاز می‌شود. در این زمینه، موانع همگرایی میان ایران و ترکیه در منطقه آسیای مرکزی (و قفقاز) بیشتر پیرامون سه وجه اصلی متبلور و متمرکز است [۱۰].

قدرت‌افکنی و نفوذ: جمهوری اسلامی ایران و ترکیه که در منطقه مهم و راهبردی غرب آسیا (خاورمیانه) واقع شده‌اند، دارای پیشینه تاریخی قابل توجه هستند و مشابهت‌های قابل تاملی از جمله تمدن‌های باستانی قبل از اسلام و امپراتوری‌های بسیار گسترده‌ای بوده‌اند. هر دو کشور در طول تاریخ خود، روابط پر فراز و نشیبی داشته که گاه این روابط، دوستانه و گاه با تعارض و حتی جنگ همراه بوده است. ایران و ترکیه همواره خود را قدرت برتر منطقه پنداشته و در این راستا در عین برقراری روابط حسنه، رقابت جدی نیز با هم داشته‌اند. اخیراً و بعد از روی کار آمدن بایدن در امریکا و احتمال تغییرات اساسی در سیاست خارجی آمریکا در خاورمیانه رقابت‌ها در این منطقه برای دستیابی به قدرت و نفوذ، به قدری شدید شده است که می‌تواند منجر به ایجاد نظم جدیدی شود. در مدت کوتاهی که از آمدن بایدن می‌گذرد خاورمیانه شاهد تحولات مهمی بوده است. قطر و عربستان آشتی کردند. قطر و مصر نیز در آستانه آشتی هستند. ترکیه به مصر و عربستان نزدیک شده و این زمینه حل و فصل اختلافات دو بلوک اخوانی و عربستانی در منطقه است. این حل و فصل احتمالاً راه صلح و ثبات در لیبی را باز خواهد کرد.

مقابله دفاعی-امنیتی

دستیابی به انرژی هسته‌ای: انرژی هسته‌ای به طور فزاینده‌ای، چشم‌انداز انرژی در آینده جهان است. در سال‌های اخیر گرایش به فناوری هسته‌ای افزایش قابل توجهی میان کشورها به ویژه در غرب آسیا داشته است. اکنون بسیاری از کشورهای جهان از جمله در منطقه آسیای جنوب غربی، خواستار کسب توانمندی هسته‌ای هستند؛ در حال حاضر در منطقه آسیای جنوب غربی، تنها رژیم صهیونیستی، جمهوری اسلامی ایران و امارات (به تازگی) دارای نیروگاه هسته‌ای هستند، اما در سال‌های اخیر شماری از کشورهای این منطقه به ویژه عربستان، مصر و ترکیه نیز به توسعه برنامه هسته‌ای خود، توجه ویژه‌ای داشته‌اند، ولی تلاش ترکیه در این بین بیش از کشورهای دیگر می‌باشد. بنابر اعلام رسانه‌های ترکیه، اولین نیروگاه هسته‌ای این کشور شامل چهار راکتور با مجموع توان تولید ۴۸۰۰ مگاوات برق

خواهد بود. پروژه ساخت نیروگاه هسته‌ای "آق قویو" ترکیه در سال ۲۰۱۸ میلادی آغاز شد و اعلام شده که نخستین واحد آن در می ۲۰۲۳ میلادی به بهره‌برداری خواهد رسید.^۱

عضویت در پیمان‌های نظامی و منطقه‌ای: ترکیه با داشتن قدرت بالای نظامی و عضویت در پیمان نظامی ناتو و به‌عنوان هم‌پیمان آمریکا در منطقه خاورمیانه و به خصوص خلیج فارس، هر چند دارای اختلافات مرزی و یا مسایل مناقشه برانگیز حاد با ایران نیست؛ اما می‌تواند تا زمانی که خصومت غرب با جمهوری اسلامی ایران تداوم دارد، همواره به‌عنوان تهدیدی بالقوه علیه جمهوری اسلامی ایران مطرح باشد که در مواقع خاص می‌تواند این تهدید بالفعل شود؛ مهمترین عامل تهدید ترکیه علیه ایران را می‌توان هم‌پیمانی ترکیه با غرب دانست [۱۵]. چنانچه روند گسترش ناتو تا مجاورت مرزهای ایران تحقق یابد، بدیهی‌ترین تأثیری که خواهد داشت این است که توازن نظامی را در منطقه به ضرر ایران بر هم خواهد زد؛ زیرا با عضویت کامل کشورهای منطقه در ناتو توان نظامی آنها در مقایسه با ایران افزایش چشمگیری خواهد یافت، به‌ویژه آنکه اگر مشمول ماده پنج ناتو که حمله به یک عضو را مستلزم پاسخ جمعی می‌دانند قرار گیرند [۱۵]. تسلیحات و فن‌آوری‌های نظامی: ترکیه یکی از بزرگ‌ترین و نیرومندترین ارتش‌های حال حاضر جهان را در اختیار دارد دلیل این بزرگی و نیرومندی را باید در عوامل گوناگون جستجو کرد؛ اول این‌که ترکیه جمعیت قابل‌ملاحظه‌ای دارد که به آن امکان می‌دهد تا ساختار حجیم نظامی را ایجاد نماید مضاف بر آن باید عضویت این کشور در ناتو و همچنین قابلیت‌های صنعت دفاعی ترکیه نیز یاد کرد تا ساختاری منسجم و قابل‌ملاحظه داشته باشد. از بعد نیروی انسانی این کشور بعد از آمریکا بزرگ‌ترین ارتش ناتو را در اختیار دارد. از طرف دولت ترکیه به امور ارتش توجه خاصی دارد. البته به‌نظر می‌رسد که نفوذ فزاینده نظامیان در حوزه سیاست در این زمینه بی‌تأثیر نبوده‌است. به‌رحال نظامیان تلاش زیادی دارند تا جایگاه خود را در میان جامعه ترک حفظ نمایند. به‌طور کلی ارتش ترکیه برای محافظت از منافع ملی و امنیتی ترکیه ساختار بندی گردیده‌است. بلکه تلاش دارد که بتواند به‌طور جمعی (عملیات مرکب) با سایر ارتش‌های عملیات انجام دهد. بعد از وقوع جنگ دوم خلیج فارس به سرکردگی ایالات متحده آمریکا، فرماندهان نظامی ترک متوجه نقاط ضعف ساختار ارتش خود شده و از طرفی تئوری‌های جدید نظامی حاکی از آن بود که خطر بروز جنگ‌های بزرگ کاسته شده و جنگ‌های آینده بر محور جنگ‌های محلی استوار خواهد بود؛ از این‌رو نیاز به نیرو و ارتشی با قدرت تحرک بیشتر و حجم کمتر مدنظر قرار گرفت. پذیرش این نظریه به موجب ایجاد

^۱ <https://www.irna.ir/news>.

تحولات بنیادین در ساختار ارتش ترکیه گردید. این تجدید ساختار در چهار حوزه شکل گرفت [۸]. تجدید ساختار از طریق حرفه‌ای کردن ارتش؛

- کاهش سقف نیروی انسانی؛
- اهمیت دادن به تحرک و تغییر لشکرها به تیپ‌های رزمی سبک؛
- تجدید و نوسازی تسلیحات از طریق حمایت صنایع دفاعی و جلب مشارکت بین‌المللی برای توسعه صنایع نظامی این کشور.

طی سال‌های اخیر، بالاخص پس از فروپاشی شوروی سابق، قدرت نظامی ترکیه به شدت افزایش یافته است؛ به طوری که امروزه به یکی از قدرتمندترین ارتش‌های غیر اتمی دنیا تبدیل گردیده است. صرف نظر از وجود تهدیدات امنیتی بالفعل و بالقوه که در اتخاذ سیاست توسعه قدرت نظامی تعیین کننده بوده، عوامل دیگری نیز در این مورد نقش داشته‌اند که می‌توان به کاهش شدید هزینه‌های نظامی سایر کشورهای جهان پس از فروپاشی شوروی و درعین حال افزایش بودجه نظامی ترکیه طی دهه ۹۰ و دهه اول قرن ۲۱ اشاره کرد. در حالی که بسیاری از صنایع نظامی متحدان ترکیه در ناتو و یا حتی کشورهای بلوک شرق به صنایع غیرنظامی تبدیل شدند، ترک‌ها حرکت خود به سمت افزایش قدرت نظامی را در چارچوب ساختاربنندی مجدد نیروها، افزایش بودجه، خرید تسلیحات پیشرفته و... ادامه دادند (سلیمانی و دبیرزاده، ۱۳۹۱: ۱-۱۶). بودجه نظامی و دفاعی ترکیه در مقایسه با همسایگان، رقم بالایی را نشان می‌دهد. این مسئله به معنای اهمیت دادن ترکیه به توان نظامی این کشور است. قراردادهای خرید و ساخت تجهیزات نظامی با آمریکا از قبیل خرید ۴ فروند هواپیمای آواکس به ارزش ۱.۵ میلیارد دلار، مدرنیزه‌سازی ۱۱۷ فروند هواپیمای اف ۱۶ ترکیه توسط آمریکا از جمله عوامل افزایش بودجه دفاعی این کشور است [۱۱] راهبردهای دفاعی که ترکیه در قبال جمهوری اسلامی ایران پیگیری می‌کند به شرح زیر قابل ارزیابی است [۱۱].

- در نظر گرفتن ملاحظات خاص متحدان غربی بویژه ناتو و آمریکا در همکاری و تعامل دفاعی و نظامی با جمهوری اسلامی ایران؛
- تقدم اعتمادسازی و همکاری محدود بر تنش در حوزه دفاعی؛
- قرار نگرفتن ایران در اولویت تهدیدها علیه ترکیه و حذف از فهرست تهدیدات در سند امنیت ملی این کشور؛
- در اولویت تهدید بودن برنامه‌های توسعه موشکی و نظامی ایران برای ترکیه و نسبت سامانه دفاع موشکی؛

- جلوگیری از اقدامات تحریک‌آمیز ناتو علیه جمهوری اسلامی ایران که می‌تواند بر روابط ترکیه با ایران تاثیر منفی بگذارد؛
- بهره‌گیری از ظرفیت‌های ناتو در امر بازدارندگی نظامی جمهوری اسلامی ایران؛
- بهره‌گیری از ظرفیت مسائل قومیتی به‌عنوان یک مزیت برترساز در مقابل ایران.

پیشینه‌های پژوهش

پرتوی و همکاران (۱۳۹۸) در مطالعات گروهی دانشجویی با موضوع فرایند طراحی بازی جنگ در عملیات پدافندی با تأکید بر نظریه بازی‌ها نتیجه می‌گیرند، برای پیاده‌سازی روش منسجم، چابک و پاسخ‌گو در عملیات رزمی و پدافندی به‌کارگیری نظریه بازی‌ها در فرایند تصمیم‌سازی و تصمیم‌گیری و حل مسائل نظامی در قالب بازی جنگ، نیاز به برخورداری و شناخت از اصول بازی جنگ، اصول عملیات نظامی و عملیات پدافندی نیروی خودی و دشمن، کارکردهای نظریه بازی‌ها و همچنین یک فرایند مشخص و منسجم بازی جنگ است. در این تحقیق برای طراحی بازی جنگ به اصول و قواعد رزم، مفاهیم بازی جنگ و عوامل مؤثر بر عملیات پدافندی پرداخته شده است. این مفاهیم بر اساس نظریه بازی‌ها تبیین شده و ادبیات آن به روش کتابخانه‌ای و مصاحبه است. درنهایت پس از تجزیه و تحلیل داده‌ها، فرایند طراحی بازی جنگ در عملیات پدافندی تشریح شده است. همچنین نتایج تحقیق صادق‌پور (۱۴۰۰) با موضوع چگونگی اجرای بازی جنگ در سامانه مهندسی رزمی (کاربرد سد و موانع) نشان می‌دهد با توجه به مطالعه منابع و مصاحبه با صاحب‌نظران و نتایج به‌دست‌آمده از پرسشنامه می‌توان چگونگی اجرای بازی جنگ مهندسی را در سامانه بازی جنگ در بخش‌های زیر مورد بررسی قرار داد. الف- از نظر توپولوژی، توپولوژی‌های بازی جنگ نقش رابط بین بازی جنگ و بازیگران و همچنین بازی با جنگ واقعی را ایفا می‌کند و تعامل آن‌ها سامانه بازی را شکل می‌دهد. ب- از نظر ساختار سازمانی: شامل بازیگران خودی، بازیگران دشمن، داوران، سناریو نویسان، ناظران، هیئت‌رئیس و استادان است و رابطه بین بازیگران توسط سناریو نویسان مشخص می‌گردد. پ- از نظر سامانه شبیه‌ساز: محیط‌ها و فضاها شامل: محیط عملیاتی، محیط فرماندهی و محیط طرح در بازی جنگ مهندسی، همانند دیگر سامانه‌های بازی جنگ بوده و به شکل مناسبی قابل شبیه‌سازی است. ت- از نظر سامانه تصمیم‌یار: هدف اصلی بازی جنگ فراهم کردن تجربه تصمیم‌گیری و اطلاعات تصمیم‌گیر در موقعیت‌های واقعی یا ارزیابی عوامل مؤثر بر تصمیم جهت انتخاب بهترین گزینه (تحلیلی) است. در مجموع بازی جنگ به دنبال کشف سؤالات و خلأهای ایجادشده در فرایند تصمیم‌گیری‌های نظامی است و فقط می‌تواند به این سؤال که چه اتفاقی می‌افتد، جواب دهد و (چرایی) آن را در قالب درس‌های آموخته‌شده به بازی‌گران

بیاموزد. لونی (۱۳۹۳) در تحقیقی با عنوان بازی جنگ در سطح لشکر (فاز صفر) نشان می‌دهد با جمع‌بندی و تحلیل مطالب گردآوری‌شده از منابع مورد مطالعه حول موضوع و سؤالات تحقیق و همچنین نظرات ارائه شده توسط صاحب‌نظران مربوطه، مبانی نظری و تئوریک بازی جنگ در فضای مجازی را با محوریت اهداف کلی (زیرساخت‌ها و الزامات، عناصر بازی، چگونگی مدل‌سازی، روش‌ها و مقررات بازی، چگونگی ارزیابی و کنترل) استخراج شده است. بیگدلی (۱۳۹۷) مقاله‌ای با عنوان روش برنامه‌ریزی ریاضی برای حل و مدل‌سازی سناریوهای نبرد در سامانه پشتیبان تصمیم بازی جنگ تاکتیکی و عملیاتی نوشته و در این مقاله به بررسی نحوه مدل‌سازی و حل موقعیت‌های تصمیم‌گیری سناریوهای بازی جنگ تاکتیکی و عملیاتی پرداخته شد. فرآیند تصمیم‌گیری در سامانه بازی جنگ شامل تصمیم‌گیرندگان و بازیکنان، عوامل محیطی، اهداف، راهکارها و معیارها است برای مدل‌سازی موقعیت‌های پیچیده رقابتی بازی مجموع صفر در نظر گرفته شد از آنجاکه در اغلب موقعیت‌های تصمیم‌گیری نظامی هر یک از فرماندهان چند هدف را هم‌زمان مدنظر قرار داده و به دنبال رسیدن به این اهداف به‌صورت هم‌زمان هستند، لذا این مدل بازی با چند هدف مورد بررسی قرار گرفت. با توجه به عدم قطعیت در بیان خروجی راهبردها، متغیرهای زبانی فازی در فرموله کردن قضاوت‌های کارشناسان و فرماندهان نظامی به کار گرفته می‌شود. اشراقی (۱۳۹۸) در مقاله خودش با موضوع الگوی مرحله محور بازی جنگ در فرماندهی و کنترل به دنبال ارائه و تشریح جایگاه بازی جنگ در فرماندهی و کنترل بودند. با این اوصاف، پس از بررسی و مطالعه کتابخانه‌ای و اسنادی و بهره جستن از منابع معتبر علمی و بر اساس تجربیات موارد ذیل مشخص شد: ۱- بازی جنگ از روش‌ها و ابزارهای اثربخش و قابل‌ملاحظه در فرماندهی و کنترل است. ۲- یکی از نقش‌های فرماندهی و کنترل اثربخشی در تصمیم‌گیری و طرح‌ریزی عملیات است که این مهم با بازی جنگ به شکل مطلوب‌تری انجام می‌پذیرد. ۳- این تکنیک در مرحله برآورد عملیات که از سرجمع سایر برآوردهای ستادی تهیه می‌گردد انجام می‌گردد. ۴- برای انجام بازی جنگ می‌بایست آن را در قالب طرح‌ریزی عملیات نگاه کرد. لذا می‌توان بازی جنگ را از نظر مرحله اقدام به مراحل قبل، حین و بعد تقسیم کرد. ولیوند زمانی و مسلمی (۱۳۹۷) در مقاله‌ای به موضوع تفکر و بازی جنگ محور در سازمان‌های نظامی پرداخته‌اند. محققین در این تحقیق به لزوم بهره‌گیری از بازی جنگ در امر آماده‌سازی و آموزش نیروها و همچنین تجزی و تحلیل راه‌های کار پیشنهاد شده و یا اتخاذشده پرداخته و کاربرد بازی جنگ را به‌صورت موردی ترسیم نموده‌اند لذا نتایج مورد انتظار پژوهش حاصل نشده‌است. پرتوی و همکاران در مطالعات گروهی با عنوان مدل‌سازی بازی جنگ عملیات بیت‌المقدس و تحلیل آن با استفاده از نظریه

بازیها بیان می‌دارند در مجموع با انطباق بالاترین اولویت در راستای گسترش نیروهای عمل‌کننده جمهوری اسلامی ایران به قرارگاه فتح و اولویت بعدی با فاصله اندکی نسبت به آن، به قرارگاه نصر تعلق دارد که این دو قرارگاه مجری اصلی‌ترین راهکار مد نظر طراحان عملیات بیت‌المقدس (راه کار دوم طرح شده در این پژوهش) بوده‌اند. آخرین اولویت گسترش نیروهای عمل‌کننده جمهوری اسلامی ایران نیز با فاصله معنا داری نسبت به دو قرارگاه دیگر، به قرارگاه قدس تعلق دارد که مجری راه کار عملیاتی فریب در عملیات بیت‌المقدس (راه کار سوم طرح شده در این پژوهش) بوده است که نقش مستقیم در اجرای عملیات آزادسازی نداشته و صرفاً در راستای مشغول نمودن نیروهای عراقی مستقر در شمال خوزستان طرح‌ریزی و اجرا گردید. مسلمی و همکاران (۱۳۹۹) تحقیق گروهی خودشان با موضوع اجرای بازی جنگ در جنگ الکترونیک را انجام داده و در این تحقیق این نتیجه حاصل شد که عملیات جنگ الکترونیک برخلاف عملیات‌های نظامی پیاده، توپخانه و هوایی یک عملیات نظامی چرخه‌ای است که توقف ندارد به عبارت دیگر مأموریت جنگ الکترونیک یک مأموریت مستمر و مداوم است که به صورت چرخشی انجام می‌شود و آن چه که در مدل مفهومی این تحقیق ارائه شد، بر اساس سه عنصر مفاهیم، عوامل و تاکتیک‌ها بود. بنابراین می‌توان مدل مفهومی این تحقیق را به عنوان یک الگوی برنامه‌ریزی بازی جنگ در جنگ الکترونیک، مبنا قرار داد. همچنین می‌توان نتیجه گرفت که مفاهیم، عناصر متغیرساز هستند که می‌توانند عوامل را ایجاد کنند و بعد از تعیین عوامل است که می‌توان تاکتیک‌ها را به کار برد. در پایان این که حلقه مفقوده بکارگیری بازی جنگ در جنگ الکترونیک، بازی‌وارسازی است. بازی‌وارسازی در اصل پیونددهنده مفاهیم و عوامل با تاکتیک‌ها است. تاکتیک‌های جنگ الکترونیک به خودی خود نمی‌توانند ظهور کنند، بلکه باید در قالب بازی‌وارسازی این کار انجام شود. بنابراین به عنوان نتیجه‌گیری کلی می‌توان عنوان کرد که عملیات جنگ الکترونیک چرخه‌ای که در این تحقیق دنبال می‌شود باید بر اساس الگویی باشد که در اینجا الگوی سی اف تی برای آن در نظر گرفته شده است. این الگو می‌تواند به عنوان یک الگوی بومی ارائه گردد و در قالب کلی برنامه‌های عملیات‌های جنگال، مبنای مفهوم‌سازی و مفهوم‌پردازی، عوام‌سازی و تاکتیک‌های جنگال قرار گیرد.

روش‌شناسی

با توجه به این که پژوهش حاضر به بررسی کاربرد منطقه‌ای و خاص مفهوم بازی جنگ پرداخته و در ادامه پژوهش‌های کاربردی انجام شده پیشین با وضعیت جدید انجام می‌شود، لذا نوع پژوهش کاربردی و توسعه‌ای می‌باشد. با نگرش به این که در این تحقیق، پژوهشگران به دنبال چگونگی بودن موضوع بوده و همچنین وضع موجود کشورهای ترکیه و ایران را نیز

بررسی می‌کنند، لذا روش اجرای پژوهش توصیفی می‌باشد. با توجه به اینکه مطالعات در خصوص بازی جنگ در سطح راهبردی در حوزه‌های سیاسی، اقتصادی و نظامی انجام می‌شود و دارای مختصات کمی دقیقی نمی‌باشد، لذا رویکرد این پژوهش کیفی می‌باشد.

جامعه آماری این پژوهش شامل خبرگان و کارشناسان صاحب‌نظر در حوزه‌های نظریه بازی جنگ، عملیات نظامی، اقتصادی و اجتماعی دو کشور ایران و ترکیه که دارای مدرک دکترا یا مشاغل ۱۸ و بالاتر می‌باشند. تعداد این افراد با اعمال ضریب خاص، ۲۵ نفر تخمین زده می‌شود. در این مقاله فقط از مصاحبه با صاحب‌نظران استفاده می‌شود. لذا به روش نمونه‌گیری غیراحتمالی هدفمند (قضاوتی) تعداد ۹ نفر به عنوان نمونه انتخاب شد.

متغیرهای تابع و تابع جزء این تحقیق در نمودارهای زیر مشخص شده‌اند:

نمودار (۱) نمودار متغیر تابع کلان (بازی جنگ راهبردی)

نمودار (۲) نمودار تقسیم‌بندی تابع جزء (مقابله اقتصادی)

نمودار (۳) نمودار تقسیم‌بندی تابع جزء (مقابله سیاسی)

نمودار (۴) نمودار تقسیم‌بندی تابع جزء (مقابله دفاعی - امنیتی)

گام‌های تجزیه و تحلیل کیفی اهداف براساس مطالعه اسناد و مدارک (مطالعه منابع) و مصاحبه با صاحب‌نظران طبق فرایند زیر انجام گردید:

الف. جمع‌بندی اطلاعات

۱. جمع‌بندی اطلاعات بر اساس مطالعه اسناد و مدارک (مطالعه منابع):

(در این قسمت پالایش داده‌ها، تلخیص داده‌ها و نمایش داده‌ها با توجه به اطلاعات واصله از طریق مطالعه اسناد و مدارک مرتبط با اهداف تحقیق به تفکیک تبیین و تشریح شد).

۲. جمع‌بندی اطلاعات براساس مصاحبه با صاحب‌نظران:

(در این قسمت پالایش داده‌ها، تلخیص داده‌ها و نمایش داده‌ها با توجه به اطلاعات واصله از طریق مصاحبه با صاحب‌نظران مرتبط با اهداف تحقیق به تفکیک تبیین و تشریح شد).

ب. پردازش اطلاعات: (در این قسمت تبیین (واگرایی)، تقارب (همگرایی نسبی) و تقاطع (همگرایی مطلق) میان اطلاعات واصله از طریق مطالعه اسناد و مدارک و مصاحبه با صاحب‌نظران مرتبط با اهداف تحقیق تبیین و تشریح گردید).

پ. استنتاج (قضاوت): درنهایت با توجه به تبیین، تقارب و تقاطع، نتیجه‌گیری انجام گردید.

برای اطمینان از روایی اسناد و مدارک از اسناد موجود در کتابخانه‌ها و مراکز تحقیقاتی نظامی و کلیه کتب و مقالاتی که در خصوص موضوع تحقیق، تدوین گردیده است، استفاده شد. با انتخاب اسناد و مدارک معتبر، دست‌اول و موثق و با استفاده از تعیین میزان هم‌پوشانی مطالب اسناد و مدارک، پایایی آن تأمین شد، برای روایی مصاحبه سعی شد صاحب‌نظران متخصص و آگاه و باتجربه در خصوص موضوع تحقیق انتخاب شود برای افزایش پایایی، سؤالات مصاحبه میان چندین مصاحبه‌شونده توزیع شده و پس از کسب پاسخ‌ها، میزان هم‌پوشانی پاسخ‌ها با یکدیگر تعیین گردید و این کار را در زمان‌های متفاوتی تکرار گردید. همچنین پایایی عبارت‌های بیانی ارائه‌شده، توسط مصاحبه‌شوندگان به روش پایایی باز آزمون احصاء شد.

تجزیه و تحلیل

یافته‌های این تحقیق از بین مطالب ذکر شده در اسناد و مدارک و پاسخ صاحب‌نظران در ارتباط با سؤال‌های جزئی تحقیق حاکی از این است که برای تبیین چگونگی بازی جنگ راهبردی ایران و ترکیه ایران می‌بایست موارد زیر در نظر گرفته شود:

الف) اقتصادی

- ۱- رقابت تجاری ایران و ترکیه در حوزه آسیای مرکزی و منطقه به صورت دوجانبه و چندجانبه با در نظر گرفتن نقش بازیگران سیاسی؛
- ۲- در نظر گرفتن منابع طبیعی دو کشور ایران و ترکیه به خصوص حوزه انرژی و انتقال انرژی (نفت و گاز).

ب: سیاسی

- ۱- بررسی عوامل و منابع تنش‌زا بین ایران و ترکیه
- ۲- حوزه‌های رقابت منطقه‌ای ایران و ترکیه
- ۳- قدرت افکنی و نفوذ ایران و ترکیه در کشورهای همسایه و خاورمیانه

ج) دفاعی - امنیتی

- ۱- وضعیت دستیابی ترکیه به انرژی هسته‌ای و برنامه‌ریزی دولت برای رسیدن به سلاح‌های هسته‌ای؛
 - ۲- قدرت نظامی و تسلیحاتی ترکیه و توان این کشور در ساخت تسلیحات نظامی بومی با استفاده از فن‌آوری‌های بومی و فرابومی؛
 - ۳- عضویت ترکیه در پیمان‌های نظامی منطقه‌ای و بین‌المللی مانند ناتو.
- نظر به تفسیر تحقیق حاصله از مطالعه اسناد و مدارک، مصاحبه با صاحب‌نظران در کلیه اهداف تبیین این مطلب است که خبرگان و صاحب‌نظران معتقدند مؤلفه‌ها و شاخص‌های انتخاب شده در بعد اقتصادی شامل رقابت تجاری و منابع طبیعی، بعد سیاسی عوامل و منابع تنش، رقابت منطقه‌ای و قدرت‌افکنی و نفوذ، بعد دفاعی - امنیتی شامل دستیابی به انرژی هسته‌ای، عضویت در پیمان‌های نظامی منطقه‌ای و بین‌المللی و تسلیحات و فن‌آوری‌های نظامی در تبیین چگونگی بازی جنگ راهبردی ایران و ترکیه کاربرد دارد.

نتیجه‌گیری

با توجه به تحلیل‌های انجام شده در تجزیه و تحلیل داده‌های بدست آمده از مطالعه اسناد و مدارک و همچنین مصاحبه‌های به‌عمل آمده با صاحب‌نظران و کارشناسان، نتایج ذیل در رابطه با بازی جنگ راهبردی ایران و ترکیه در سطح راهبردی احصاء گردیده است.

جدول (۴) نتایج تحقیق

نتایج	شاخص	بعد
رقابت مستقیم رقابت غیرمستقیم رقابت جایگزینی	رقابت تجاری	اقتصادی
منبع پیدایش مرحله توسعه قابلیت تجدیدپذیری	منابع طبیعی	
موانع همگرایی ایران و ترکیه شامل اثرپذیری ترکیه از اصول توسعه اتحادیه اروپا، اثرپذیری رهبران حزب عدالت و توسعه از مشاوران و رقابت دو جانبه بوده و شاخص‌های هم‌گرایی در روابط ایران و ترکیه شامل ظرفیت‌های ژئوپلیتیکی، تهدیدات مشترک امنیتی و مزیت‌های نسبی اقتصادی می‌باشد.	موانع و منابع تنش‌زا	سیاسی
تلاش برای نفوذ در حوزه‌های سیاسی، فرهنگی، اقتصادی، نظامی و علمی قدرت‌افکنی جهت دستیابی به اهداف ملی	نفوذ و قدرت افکنی	
شتاب بخشیدن به توسعه منطقه‌ای با رقابت‌پذیری منطقه‌ای	رقابت منطقه‌ای	
بهره‌گیری از فرایندهای هسته‌ای	دستیابی انرژی هسته‌ای	دفاعی - امنیتی
توجه به عضویت ترکیه در پیمان‌های نظامی منطقه‌ای و بین‌المللی مانند ناتو	عضویت در پیمان‌های نظامی و بین‌المللی	
توجه به توان دو کشور در ساخت تسلیحات نظامی بومی با استفاده از فن‌آوری‌های بومی و فرا بومی	تسلیحات و فن‌آوری نظامی	

پیشنهاد می‌شود برای دفاع از کشور و تأمین اهداف و منافع ملی بایستی راهبردی متوازن با اهداف و توانمندی‌ها و عناصر و مؤلفه‌های قدرت نظامی اتخاذ نمود و با عنایت به نتایج به دست آمده از این تحقیق، امید است فرماندهان و طراحان عملیات در ارتش جمهوری اسلامی ایران در راستای افزایش کارایی و اثربخشی و با به‌کارگیری نتایج این تحقیق گامی در راستای پیشبرد اهداف ارتش جمهوری اسلامی ایران بردارند.

قدردانی

از کلیه کسانی که در امر تحقیق حاضر مرا یاری دادند تشکر می‌کنم، همچنین از داوران محترم به دلیل مطالعه دقیق و پیشنهادهای ارزشمندشان که باعث بهبود و ارتقا مقاله حاضر شد کمال تشکر را داریم.

منابع

- [۱] استوار، مجید؛ مرادی، سیدمهدی؛ استوار، مجتبی (۱۳۹۹). *قش قدرت نمادین در روابط خارجی ترکیه و آسیای مرکزی*، مطالعات اقتصاد سیاسی بین‌الملل، دانشگاه رازی، دوره سوم، شماره اول، بهار و تابستان.
- [۲] اشراقی، مهرداد؛ یآوری، علیرضا. (۱۳۹۸). *الگوی مرحله محور بازی جنگ در فرماندهی و کنترل*، فصلنامه علمی-پژوهشی فرماندهی و کنترل، سال سوم، شماره چهار.
- [۳] اشراقی، مهرداد؛ یآوری، علیرضا. (۱۳۹۸). *طراحی الگوی راهبردی فرمان، همایش ملی فرماندهی و مدیریت انتظامی*، دانشکده دافوس ناجا.
- [۴] افشردی، محمد حسین؛ نوروزانی، شهرام و شجاعی، شهرام. (۱۳۹۷). *مبانی بازی جنگ راهبردی*، چاپ اول، تهران، مرکز تحقیقات راهبردی دفاعی.
- [۵] بدیعی، ربیع (۱۳۶۲). *جغرافیای مفصل ایران*.
- [۶] بزرگی، وحید. (۱۳۹۳). *دیپلماسی تجاری و ساختار نهادی آن*، بررسی‌های بازرگانی شماره ۶۸.
- [۷] بیگدلی، حمید؛ جواد، طیبی. (۱۳۹۷). *روش برنامه‌ریزی ریاضی برای حل و مدل‌سازی سناریوهای نبرد در سامانه پشتیبان تصمیم بازی جنگ تاکتیکی و عملیاتی*، نشریه آینده‌پژوهی دفاعی، سال سوم، شماره ۹.
- [۸] سلیمانی پورلک، بهنام؛ دبیرزاده، شهریار. (۱۳۹۱). *ژئوپلیتیک آسیای مرکزی*، فصلنامه مدیریت نظامی، شماره ۹ و ۱۰.
- [۹] صادقی نسب، محسن؛ گلشاهی، بهنام. (۱۴۰۰). *طراحی الگوی بازی جنگ راهبردی ارتش جمهوری اسلامی ایران*، آینده‌پژوهی دفاعی، سال ششم، شماره ۲۲.
- [۱۰] عسگریان، عباسقلی. (۱۳۹۴). *بررسی تحلیلی چالش‌های روند منطقه‌سازی آسیای مرکزی*، فصلنامه مطالعات آسیای مرکزی و قفقاز، شماره ۹۰.
- [۱۱] علی‌نژاد، مهدی. (۱۳۹۱). *جغرافیای کشورهای منطقه*، تهران، انتشارات مجتمع دانشگاهی علوم و فنون سپاه، چاپ اول.
- [۱۲] فصلنامه علمی تخصصی بازی جنگ، دافوس آجا، سال اول، شماره ۱، خرداد ۹۷.
- [۱۳] گودرزی، مهناز؛ معبودی‌نژاد، فرشته. (۱۳۹۵). *قدرت نرم ترکیه در آسیای مرکزی و قفقاز جنوبی*، فصلنامه مطالعات آسیای مرکزی و قفقاز، شماره ۹۳.
- [۱۴] مسلمی و همکاران. (۱۳۹۹). *اجرای بازی جنگ در جنگ الکترونیک*، مطالعات گروهی ۲۰ (دوره ۳۰)، دانشگاه فرماندهی و ستاد آجا.

[۱۵] مظهري، عليرضا؛ بشارتي، محمدرضا. (۱۳۹۳). *عضويت ترکيه در ناتو و تأثير آن بر امنيت ملي جمهوری اسلامی ایران*، فصلنامه مدیریت و پژوهش های دفاعی دانشکده و پژوهشکده دفاعی (دافوس)، سال سیزدهم، شماره ۷۶.

انگلیسی

[16] (Fitzgerald Erin and Vira 2011: 22).

[17] (oz'Ma2012: 13-14).

[18] Benli, Altunisik. (2008). *The possibilities and limits of turkeys*, soft power in the middle east, insight turky, volume 10.

[19] Perla, P. P. (1990). *The Art of Wargaming: A Guide for Professionals and Hobbyists*, US Naval Institute Press.

وب سایت‌ها

[20] [https://iturkcenter.com/\(iran-turkeys-convergencs-capacities-and-obstacles/](https://iturkcenter.com/(iran-turkeys-convergencs-capacities-and-obstacles/) نوشته‌های حامد روشن چشم، سیاست خارجی ترکیه

[21] <http://irdiplomacy.ir/fa/news>. سیاست تقابلی ترکیه و تلاش برای حضور در مناطق نفوذ جمهوری اسلامی ایران / سعید رضانی / ۱۴۰۰/۱/۶